

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/edukacja-1/wystawy/13650,Mlodziez-z-partia-sie-rozliczy-Niezalezne-Zrzeszenie-Studentow-19801989.html>
17.05.2024, 21:00

Młodzież z partią... się rozliczy! Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980-1989

Wystawa „Młodzież z partią... się rozliczy! Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980-1989” została otwarta po raz pierwszy 10 marca 2008 r. na placu przed gmachem głównym Politechniki Warszawskiej (Plac Politechniki 1).

Autorami wystawy są pracownicy Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Łodzi. Scenariusz opracowali Grzegorz Nawrot, dr Tomasz Toborek oraz Paweł Spodenkiewicz. Za konsultację historyczną odpowiedzialny był dr Sławomir Nowinowski. Ponadto pomocą merytoryczną służyli: Agata Augustyn, Jerzy Autuchiewicz, Grzegorz Czapski, Henryk Głębocki, Dorota Gałaszewska-Chilczuk, Marek Jończyk, Tomasz Kurpierz, Waldemar Ptak, Justyna Skowronek, Robert Spątek, Wojciech Trębacz, Grzegorz Waligóra i Przemysław Zwiernik. Projekt plastyczny opracował Marek Jagodziński. Wykorzystane archiwalia i fotografie pochodzą ze zbiorów Leszka Biernackiego, Wojciecha Bogaczyka, Pawła Ciepeli, Magdaleny Czachor, Elżbiety Czумы, Zenona Fajgera, Janusza Kędrackiego, Janusza Kozy, Marka Hryniewickiego, Henryka Majewskiego, Magdaleny i Arkadiusza Rybickich, Michała Sieradzana, Krzysztofa Zajączkowskiego oraz Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie, oddziałów Instytutu Pamięci Narodowej w: Białymstoku,

Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie, Wrocławiu, delegatur Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach i Bydgoszczy, Klubu NZS Politechniki Warszawskiej, Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, Niezależnej Agencji Fotograficznej Dementi, Ośrodka „Karta”, Stowarzyszenia Pokolenie, Stowarzyszenia Klub NZS '80 w Poznaniu.

Niezależne Zrzeszenie Studentów odegrało w latach 80. ubiegłego stulecia ważną rolę w walce o demokratyzację kraju. Walka ta odbywała się na kilku płaszczyznach. Już samo istnienie dużej niezależnej organizacji studenckiej było wyłomem w systemie komunistycznym. Ponadto walczyła ona o autonomię wyższych uczelni, usunięcie z programów przedmiotów ideologicznych oraz o przywrócenie do pracy nauczycieli akademickich, zwolnionych z pracy z powodów politycznych.

Pierwsze impulsy

Wybuch protestów robotniczych w sierpniu 1980 r. zaktywizował środowiska akademickie w Polsce. 1 września, podczas zebrania pracowników Uniwersytetu Gdańskiego, student Paweł Huelle odczytał apel, powołujący do życia Niezależne Zrzeszenie Studentów Polskich Uniwersytetu Gdańskiego. Tekst powstał cztery dni wcześniej pod murami Stoczni Gdańskiej. Zredagowała go grupa studentów uczestniczących w strajku. Żądali oni m.in. prawa do utworzenia niezależnej organizacji studenckiej, zaprzestania represjonowania wyznawców odmiennych od oficjalnych poglądów politycznych i zaniechania ideologizacji nauk humanistycznych. Nazajutrz powołano Tymczasowy Komitet Założycielski NZSP UG. We wrześniu i październiku 1980 r. w większości polskich uczelni powstały załączki niezależnych organizacji studenckich.

Walka o rejestrację Zrzeszenia

22 września 1980 r. z inicjatywy działaczy krakowskiego i poznańskiego SKS oraz Akademickiego Ruchu Odnowy i Akademickiego Biura Interwencji w Domu Studenckim „Mikrus” Politechniki Warszawskiej odbyło się zebranie przedstawicieli Tymczasowych Komitetów Założycielskich Niezależnego Zrzeszenia Studentów. Ustalili oni, że nowa organizacja studencka będzie miała charakter ogólnopolski, a poszczególne ośrodki przyjmą wspólny statut. 18–19 października na Politechnice Warszawskiej delegaci 59 uczelni z całego kraju powołali do życia NZS. Następnego dnia pełnomocnicy Ogólnopolskiego Komitetu Założycielskiego NZS złożyli wniosek o rejestrację organizacji w Sądzie Wojewódzkim w Warszawie. Brak reakcji sądu i problemy z rejestracją NSZZ „Solidarność” doprowadziły 13 listopada do strajku 4.500 studentów Politechniki

Poznańskiej. W tym dniu sąd nagle odrzucił wniosek OKZ stwierdzając, że decyzja w sprawie rejestracji należy do Ministerstwa Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Negocjacje podjęte z Ministerstwem napotykały na ciągłe trudności. Zniecierpliwieni studenci 27 listopada podjęli okupację siedziby władz Uniwersytetu Warszawskiego. Dzięki mediacji rektora prof. Henryka Samsonowicza między studentami a ministrem Januszem Górskim strajk został jednak zawieszony, a rozmowy wznowiono.

Strajk łódzki

Jesienią 1980 r. blisko 20 proc. łódzkich studentów zostało członkami organizującego się NZS, w uczelniach artystycznych stanowili oni zdecydowaną większość. Z ich inicjatywy w grudniu tego roku w Państwowej Wyższej Szkole Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej doszło do akcji protestacyjnej, która doprowadziła do wyboru nowego rektora i wprowadzenia reprezentacji studenckiej do senatu uczelni. Od listopada 1980 r. studenci Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego domagali się zmian w programie nauczania, m.in. w bloku przedmiotów społeczno-politycznych. Wobec milczenia władz UŁ 6 stycznia 1981 r. powołano Studencki Komitet Jedności i podjęto akcję „Solidarne Czekanie”. Polegała ona na całodobowym okupowaniu budynków przy normalnie odbywających się zajęciach. 11 stycznia rektor UŁ prof. Romuald Skowroński zaakceptował część postulatów, realizacja pozostałych wykroczała jednak poza jego kompetencje.

15 stycznia 1981 r. delegacja łódzkich studentów przedstawiła swoje postulaty ministrowi nauki, szkolnictwa wyższego i techniki – Januszowi Górskiemu. Domagano się m.in. rejestracji NZS, zwiększenia autonomii uczelni, a także usunięcia z programu studiów przedmiotów indoktrynujących. Wśród postulatów znalazły się również żądania ukarania winnych masakry robotników na Wybrzeżu w 1970 r., uwolnienia więźniów politycznych, zniesienia cenzury. 21 stycznia w budynku Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Łódzkiego rozpoczęły się rozmowy z delegacją rządową. Nie przyniosły one jednak porozumienia. Wieczorem 21 stycznia 1981 r. studenci większości łódzkich uczelni podjęli strajk okupacyjny. Wzięło w nim udział ponad 8.000 osób.

Przyjeżdżając do Łodzi 29 stycznia 1981 r. minister Janusz Górski sądził, że jako były rektor Uniwersytetu Łódzkiego szybko opanuje sytuację. Nie docenił determinacji studentów. Strajk trwał 21 dni. Zakończyło go podpisanie 18 lutego tzw. porozumienia łódzkiego, uwzględniającego większość studenckich postulatów. Dzień wcześniej został zarejestrowany NZS.

Wyższa Szkoła Inżynierska w Radomiu

Kolejna płaszczyzna konfrontacji powstała po wstrzymaniu przez rząd prac legislacyjnych nad nową ustawą o szkolnictwie wyższym. Akcja mająca na celu wymuszenie ich finalizacji zbiegła się z protestem studentów Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Radomiu. Od wiosny 1981 r. toczył się tam konflikt pomiędzy władzami rektorskimi a Komisją Zakładową NSZZ „Solidarność”, wywołany polityką finansową i kadrową uczelni. Przybrał on jeszcze na sile po wprowadzeniu sprzecznej z porozumieniem łódzkim i zobowiązaniami poczynionymi

wobec Ogólnopolskiego Komitetu Pracowników Nauki ordynacji wyborczej, faworyzującej dotychczasowego rektora, prof. Michała Hebdę. W proteście przeciwko takim praktykom 22 października przeprowadzono dwugodzinny strajk ostrzegawczy. Gdy okazało się, że nie przyniósł on pożądanego rezultatu, rozpoczęto cztery dni później strajk okupacyjny.

W listopadzie 1981 r. konflikt na tle obsady stanowiska rektora radomskiej Wyższej Szkoły Inżynierskiej i autonomii wyższych uczelni zaognił się. Wiele uczelni w kraju przystąpiło do strajków ostrzegawczych. Prezydium Krajowej Komisji Koordynacyjnej NZS w liście do ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki poparło postulaty strajkujących. Podobne stanowisko zajęła Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”. Tym razem jednak władze, dążące do eskalacji konfliktu, postanowiły nie ugiąć się pod presją środowiska akademickiego. Akcję strajkową wykorzystano jako jeden z pretekstów do podjęcia radykalnych kroków zmierzających do wprowadzenia stanu wojennego.

NZS w stanie wojennym

Przeciwko wprowadzeniu stanu wojennego najenergiczniej protestowali studenci we Wrocławiu, Toruniu, Łodzi i Lublinie. W Toruniu bastionem oporu były akademiki, gdzie studenci nie dopuścili do internowania kolegi, w Łodzi – Wydział Prawa Uniwersytetu Łódzkiego. W Lublinie strajkowano na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej, studenci Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego uznali, że muszą chronić swą uczelnię. Działacze śląskiego NZS protestowali wspólnie ze związkowcami „Solidarności” w Hucie Katowice, a ich koledzy z Trójmiasta w Stoczni Gdańskiej. W wielu uczelniach kraju nie doszło jednak w grudniu 1981 r. do wybuchu protestów. Lokalne struktury NZS okazały się zbyt słabe lub nieprzygotowane do nowej fazy konfrontacji z władzami.

W nocy z 12 na 13 grudnia 1981 r. i dniach następnych Służba Bezpieczeństwa internowała kilkuset studentów, zgodnie z uprzednio przygotowaną listą, której pierwsza wersja była gotowa już w styczniu. Niektórych internowano dwukrotnie. Wielu członków NZS powołano do wojska, gdzie poddano ich represyjnej „resocjalizacji”.

Dekret o wprowadzeniu stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. zawieszał działalność Niezależnego Zrzeszenia Studentów. 5 stycznia 1982 r. minister nauki, szkolnictwa wyższego i techniki rozwiązał je pod zarzutem prowadzenia działalności niezgodnej ze statutem. Równoległe władze komunistyczne prowadziły oszczerczą kampanię propagandową w prasie, radiu i telewizji, oskarżając NZS o „warcholstwo i działalność antypaństwową”. W wielu uczelniach powstały jednak konspiracyjne struktury oporu, np. Akademicki Ruch Oporu (Wrocław), Akademicka Grupa Oporu (Gliwice), Studencki Komitet Obrony Demokracji czy Krakowski Komitet Wykonawczy NZS (Kraków). Studenci uczestniczyli masowo w demonstracjach organizowanych przez NSZZ „Solidarność”. Obchodzili również rocznice wydarzeń ważnych dla ruchu studenckiego. Kontynuowali także intensywną działalność wydawniczą (w okresie od 13 grudnia 1981 r. do końca 1985 r. na uczelniach ukazywało się co najmniej 55 pism bezdebitowych). Po porwaniu ks. Jerzego Popiełuszki samorządy studenckie, w których dominowali działacze NZS,

zorganizowały wiece protestacyjne.

Samorządy studenckie terenem walki politycznej

Postulowane przez NSZZ Solidarność i NZS przyznanie autonomii uczelniom zostało częściowo zrealizowane przez ustawę z 4 maja 1982 r. Po jej uchwaleniu działacze NZS zyskali m.in. możliwość nieformalnego działania w ramach legalnie istniejącego samorządu studenckiego. Na tym właśnie forum ścierały się wpływy SZSP i „niezrzeszonych”, którymi zwykle byli członkowie NZS. Podejmowali oni również próby zdobycia wpływów w kołach naukowych. W 1984 r. władze przystąpiły do opracowywania nowej ustawy o szkolnictwie wyższym, likwidującej dopiero co wywalczoną autonomię. Wywołało to falę protestów na uczelniach, m.in. organizowano referenda i zbierano podpisy pod listami protestacyjnymi. Władze nie zważyły na to – nowa ustawa została wprowadzona w życie 25 lipca 1985 r.